

Anna MAĆKOWIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Elementy gnozy politycznej w orędziach Władimira Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016

Streszczenie: Artykuł realizuje dwa główne cele, bada jakie elementy gnozy politycznej zostały zawarte w orędziach W. Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016 i określa, dlaczego akurat te elementy zostały wykorzystane. W pracy zastosowano metodę analizy źródeł, która pozwoliła na jakościową analizę trzech kolejnych orędzi. W wyniku badań zaproponowano nową definicję gnozy politycznej, a także skonstruowano jej typ idealny i główne cechy istotnościowe. Pokazane zostało też jak na przestrzeni lat (2014–2016) zmieniała się myśl polityczna dystrybuowana przez W. Putina.

Słowa kluczowe: gnoza polityczna, reżim polityczny, doroczne orędzia W. Putina, sytuacja polityczna

Wprowadzenie i założenia metodologiczne badań

W artykule zostaną przeanalizowane elementy gnozy politycznej zawarte w orędziach Władimira Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016. Zrealizowane zostaną dwa główne cele. Pierwszym z nich jest zbadanie, jakie elementy gnozy politycznej zostały zawarte we wskazanych wyżej orędziach. Drugim, jest określenie, dlaczego autor użył ich w przemówieniach. Problemem badawczym jest zbadanie, jakie elementy gnozy politycznej zostały zawarte w orędziach W. Putina do Zgromadzenia Federalnego we wspomnianych latach i określenie, co było powodem zastosowania ich w orędziach.

Postawione zostały dwie hipotezy. Pierwsza hipoteza zakłada, że prawdopodobnie wraz ze zmianą polityczną dokonywającą się w Rosji, z upływem czasu, w orędziach prezydenckich zaczęło pojawiać się więcej różnorodnych elementów gnozy politycznej. Druga hipoteza mówi, że W. Putin zawarł w orędziach elementy gnozy, żeby odeprzeć od siebie

zarzuty dotyczące krytykowanej przez oponentów sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej Rosji.

Badaniom podlegają trzy kolejne orędzia W. Putina do Zgromadzenia Federalnego obejmujące okres od 20 lutego 2014 roku do 26 marca 2017 roku. Pierwsza data to rozpoczęcie rosyjskich, wojskowych działań na Ukrainie. Po tym wydarzeniu nastąpiło znaczne pogorszenie relacji Rosji z Zachodem. Datą zamykającą okres badań jest 26 marca 2017 roku. Masowe protesty, przeciwko panującym na Kremlu elitom politycznym, a także oskarżenia o korupcję, mogły być powodem zmian w dyskursie publicznym. Orędzia zostały przygotowane dla parlamentu Federacji Rosyjskiej – Zgromadzenia Federalnego, składającego się z izby niższej – Dumy Państwowej i izby wyższej – Rady Federacji. Przedmiotowe pole badawcze koncentruje się wokół elementów gnozy politycznej wykorzystywanych w orędziach. To właśnie gnoza pozwalała W. Putinowi tłumaczyć stanowisko wyrażane w orędziach. Badania pozwolą zaobserwować, jak Prezydent Federacji Rosyjskiej wykorzystywał gnozę do uzasadniania swoich decyzji politycznych.

Metodą badawczą, która pozwoli na zbadanie elementów gnozy politycznej w orędziach W. Putina jest analiza źródeł. Technika wykorzystana w badaniach jest jakościowa, krytyczna analiza treści Orędzi W. Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016, zamieszczonych na oficjalnej stronie internetowej Prezydenta (*Strona*). Narzędzie badawcze zostało wybrane w konsekwencji ustalenia metody i techniki badawczej. Jest nim typ idealny gnozy politycznej, który posłuży do porównania istniejącej sytuacji, z owym abstrakcyjnym, typem idealnym. Pozwoli sprawdzić, w jakim stopniu, w swoich przemówieniach polityk wykorzystywał techniki wywierania wpływu werbalnego na odbiorcę i odpowiedzieć na pytanie, dlaczego akurat takie elementy gnozy były wykorzystywane w konkretnym okresie czasu na tle ówczesnej sytuacji politycznej.

Temat artykułu *Elementy gnozy politycznej w orędziach Władimira Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016*, jest ważny szczególnie dla badaczy rosyjskiego systemu politycznego i zachodzących w nim zmian. Zaprezentowane powyżej problemy badawcze są istotne pod względem poznawczym, ponieważ ich rozwiązanie wskaże kierunek zmian w użyciu gnozy politycznej przez W. Putina od 2014 do 2016 roku, ale także odpowie na pytanie, czy ilość elementów gnozy politycznej wzrosła, spadała, czy była na stałym poziomie.

Gnoza polityczna, w przeciwieństwie do ogólnego określenia gnozy, nie jest zbyt często przedmiotem rozważań jako kategoria teoretyczna

w literaturze przedmiotu. Występuje jednak wiele prób wyznaczenia jej cech i typów idealnych (Bäcker, 2011, s. 189; Voegelin, 1952b, s. 317), lecz często są one tworzone wyłącznie do konkretnych badań. Ich specyficzne pola badawcze ograniczają je i sprawiają, że nie mogą być one wykorzystywane do innych badań empirycznych.

Upolitycznienie znaczenia starożytnej gnozy doprowadziło do wykształcenia się pojęcia gnozy politycznej. Pierwotnie definiowano ją z greckiego jako *gnôsis*, czyli wiedzę, której, z czasem zaczęto przypisywać zbawienną moc i określać ją mianem tajemnej, co doprowadziło do wykształcenia się gnozy jako ruchu religijnego (Czarnecki, 2007, s. 155). Gnoza polityczna jest to koncepcja głosząca, że dobry z natury człowiek jest uwięziony w złym świecie społecznym i politycznym, z którego może wydobyć się jedynie w drodze rewolucji, pozwalającej mu odzyskać pierwotną, sympatyczną naturę (Wielomski, 2007, s. 112). Termin ten, został wprowadzony do nauk politycznych przez amerykańskiego badacza historii idei Erica Voegelina (Wielomski, 2007, s. 112; Voegelin, 1952a).

Według Romana Bäckera, wieloletniego badacza totalitaryzmu, gnoza polityczna jest, rdzeniem i objawem występowania tego systemu (Bäcker, 2011, s. 37; Bäcker, 2003, s. 108; Bäcker, 2002, s. 30–40). Jednakże cechy, które autor przypisuje totalitarnej gnozie politycznej, są właściwe też dla definiowania pojęcia gnozy w ogóle. R. Bäcker, nawiązując do rozważań Alaina Besançon (Besançon, 1977) i E. Voegelina, stworzył definicję totalitarnej gnozy politycznej. Jest ona czerpiącym z religii i ideologii sposobem myślenia. Tak jak w manicheizmie – systemie religijnym utworzonym przez Maniego w III w. (*Manicheizm*), tak samo w gnozie liczy się wiedza, która ma doprowadzić do zbawienia, jednak ma ono mieć miejsce na ziemi, niekoniecznie w powiązaniu ze światem transcendentnym (Bäcker, 2011, s. 194). Można więc wnioskować, odnosząc się do gnozy politycznej, że w świecie nie ma miejsca na mieszanie się sfer dobra i zła. Są one rozdzielnymi jego częściami, między którymi zawsze będzie występował spór.

W pracy pt. *How to measure political gnosis? Empirical evidence from Putin's Russia* (Rak, 2014, s. 166, 168), Joanna Rak zwróciła uwagę na poszczególne cechy gnozy politycznej. Jedną z nich jest domniemanie anomii, czyli uczucia niepewności, niestabilności, braku znaczenia i fetyszizm pieniędzy. Następną cechą jest obskurantyzm. Polega on na celowym nakładaniu ograniczeń na rozpowszechnianie informacji od członków społeczności.

Powyższa analiza teoretycznego podejścia do gnozy politycznej, występującego w literaturze przedmiotu, pozwala na określenie kategorii jej typu idealnego. Jest to sytuacja, w której przywódca jest darzony dużym zaufaniem społecznym, dzięki temu ma ogromny wpływ na społeczność i może bez skrupowania używać gnostyckich technik. Stąd też bierze się tak duża popularność gnozy politycznej w systemach niedemokratycznych np. w totalitaryzmie (Bäcker, 2011). Gnostyk dba o to, by do adresatów gnozy trafiała tylko „odpowiednia” wiedza. Kreuje podział świata na dobry i zły, ale także podział ludzi na „naszych” i „obcych”. Gnostyk jako jedyny posiadający wiedzę, która ma doprowadzić do zbawienia, używa wszelkich sił i środków, by zniszczyć wroga totalnego. Tego, który jest siłą niszczycielską, prowadzącą do zagłady. Podtrzymuje u ludu uczucie anomii, bezsilności, co pomaga mu w wypełnianiu boskiej woli.

Definicja gnozy politycznej i jej cechy

Po przeanalizowaniu powyższych ujęć teoretycznych gnozy politycznej, można ją zdefiniować jako zbiór wierzeń, które określają sposób interpretacji sytuacji społecznej i politycznej. Przekonania te są na poziomie deklaratywnym uznawane za wiedzę. Cechy definiujące gnozę to: podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnątrzny); rozróżnienie: „my”, „oni”; anomia, lub podwójna moralność; pojęcie wroga totalnego; błędna nieodłączność Eschatonu; obskurantyzm; zamknięty system myślenia; gnoza sposobem na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych.

Podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnątrzny) – jest to podstawowa cecha gnozy. Wynika ona z waloryzacji pozytywnej, co dotyczy świata wewnętrznego i negatywnej dotyczącej świata zewnętrznego. Obejmuje ona tylko nieożywione elementy istniejącej rzeczywistości politycznej (Rak, 2017b). Kiedy polityczna gnoza osiąga maksimum, gnostyk bardzo mocno uświęca sferę wewnętrzną, a zewnętrzną przypisuje wszelkie, największe zło.

Podział: „my” i „oni” – cecha ta jest bardzo podobna do pierwszej, jednak dotyczy podmiotów politycznych, czyli ludzi. Gnostyk zakłada czarno-biały podział świata, nie dopuszcza żadnych szarości. „My”, to ci znajdujący się wewnątrz systemu, pozytywnie waloryzowani, natomiast „oni” to podmioty zewnętrzne, są oceniani negatywnie.

Anomia lub podwójna moralność (Bäcker, 2011, s. 195) – założenie, że odbiorcy gnozy czują, iż nic nie znaczą we wszechświecie, są nie-

pewni, niestabilni. Gnostyk chce rozpowszechnić gnozę, a wskazywanie na anomiczne cechy świata, ma mu pomóc pozyskać wierzących, którzy, w przyszłości, będą razem z nim rozszerzać gnozę.

Wróg totalny – posiadanie wroga jest niejako sensem istnienia gnozy politycznej. Jest on często wybrany według niejasnych i nieobjaśnionych kryteriów. Mikkel Thorup stworzył definicję totalnego wroga, opisując go jako tego, którego jedyny cel w życiu to niszczenie i użycie przemocy. Jest on obecny zawsze, nawet, kiedy się go nie spodziewamy. Już samo jego istnienie warunkuje wrogość. Nigdy nie odpuści i nie pozwoli na zaistnienie pokoju (Thorup, 2015). Wszystkie zjawiska są zrozumiałe, dzięki temu, że gnostycy potrafią odpowiednio je sklasyfikować: albo do świata dobra, albo do świata zła.

Błądna nieodłączność Eschatonu – gnoza polega na kreacji wizji lepszej rzeczywistości, prowadzącej do zbawienia, które ma się dokonać na ziemi. Gnostyk dąży do Eschatonu, poprzez stosowanie odpowiedniej polityki. Popelnia tym samym błąd, ponieważ wieczne zbawienie ma wymiar polityczny, a nie religijny. Odwołuje się do wartości religijnych celowo, wie jak jest ona ważna, więc chce wzbudzić w społeczności określony rodzaj emocji. Najwyższy poziom nasilenia gnozy politycznej – mistycyzm (Rak, 2017a, s. 31–32), to nierealistyczna wizja zbawienia, przy pomocy zarówno dostępnych, jak i niedostępnych środków do osiągnięcia celu.

Obskurantyzm – gnostyk stara się ograniczyć ilość wiedzy dostępnej dla społeczności lub wybiera takie informacje, które są dla niego „nie-szkodliwe” i pomogą mu w osiągnięciu zamierzonego celu. Chce w ten sposób zawęzić dostęp do faktów, których powszechność, mogłaby niekorzystnie wpłynąć na jego działania.

Zamknięty system myślenia – gnostyk zna tylko jedną prawdę, którą głosi, do której przekonuje społeczność. Jest mesjaszem, od którego bardzo wiele zależy. Losy tego świata są w jego rękach. Wszyscy inni kłamią, tylko on ma rację, nie uznaje pluralizmu światopoglądowego (Nadskakuła-Kaczmarczyk, 2017, s. 39). „Właściwa prawda” jest tylko jedna i to właśnie ona doprowadzi wybranych, jej oddanych ludzi, do zbawienia.

Gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych – gnoza stanowi częsty argument, którym posługują się politycy dla tłumaczenia sytuacji, które są społecznie nieakceptowalne. Ma ona za zadanie wmówić społecznościom słuszność podjętych decyzji i odwrócić uwagę od stopnia ich niemoralności. Wiąże się to często

z przrzucaniem odpowiedzialności za niepowodzenia na inną jednostkę czy byt, po to, by oczyścić siebie z wszelkiej możliwej winy.

Badanie elementów gnozy politycznej w orędziach W. Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016

Ta część artykułu będzie chronologiczną analizą orędzi z 2014, 2015 i 2016 roku. Do każdego roku zostaną przywołane przykłady wykorzystania przez Prezydenta w swoich wypowiedziach elementów gnozy politycznej. Zostaną też wskazane możliwe powody jakimi się kierował i cele, które mógł dzięki gnoznie chcieć osiągnąć.

Analiza orędzia z 2014 roku

Przykładem wykorzystania przez Putina, w orędziu z 2014 roku elementów gnozy politycznej jest kreowanie Zachodu jako wroga totalnego Rosji, a także podkreślanie dobra wypływającego ze swojego narodu i zła drzemącego w obcych. Prezydent mówił: „Pozwólcie, że powtórzę, pamiętamy przyjęcia na wysokim szczeblu dla terrorystów, nazywanych bojownikami o wolność i demokrację. Wtedy zdaliśmy sobie sprawę, że im więcej dajemy ziemi i im więcej wymówek, tym bardziej nasi przeciwnicy stają się bezczelni, tym bardziej cyniczna i agresywna staje się ich postawa”; „[...] pomimo tego, że rozważaliśmy – i wszyscy o tym wiecie i pamiętacie – naszych byłych przeciwników jako bliskich przyjaciół, a nawet sprzymierzeńców, poparcie dla separatyzmu w Rosji zza stawu [...]”; „Tak jak Hitler nie działał, z jego nienawistnymi ideami [...]” (Putin, 2014). W. Putin oskarżył Zachód o wspieranie terroryzmu, a także separatyzmu. Podkreślił też szczerą chęć Rosji do pokoju ze światem Zachodu, co niestety nie było możliwe ze względu na działania państw „zza stawu”. Polityka Zachodu została przyrównana do polityki sprawowanej przez Adolfa Hitlera. Takie działania W. Putina mogły wzbudzić wśród ludzi niepokój, a także dały możliwość znalezienia głównego odpowiedzialnego za niepowodzenia Rosji (Zachód) na arenie międzynarodowej.

Narodem, który czuje się zagrożony, łatwiej jest kierować, a także oddziaływać na niego, dlatego tak cennym elementem jest wzbudzanie poczucia anomi. „Spodziewam się, że po dobrze znanych wydarzeniach na Cyprze oraz z trwającą kampanią sankcyjną, nasza firma w końcu zdała

sobie sprawę, że jej interesy za granicą nie są brane pod uwagę i że można ją nawet wywabić jak owcę” (Ibidem). W tych słowach W. Putin nie tylko wzbudził lęk i strach, ale także podkreślił zło świata zewnętrznego, który za wszelką cenę chce zniszczyć świat wewnętrzny (Rosję).

Często używanym zdaniem podczas wygłaszania orędzia przez W. Putina było: „Polecam rządowi przedstawienie odpowiednich propozycji” (Ibidem). Wiele zadań prezydent „zlecił” rządowi. Między innymi: rozwój środowiska technologicznego, zmianę prawa dotyczącego medycyny ubezpieczeniowej, wzrost liczby przedszkoli, zwiększenie skuteczności gospodarki i wiele innych. Wiele z tych zleceń jest bardzo trudne lub niemożliwe do osiągnięcia. Takie działanie Prezydenta nie jest przypadkowe. Delegując różne zadania na inny podmiot, przeniósł on na niego także odpowiedzialność za konkretne przyszłe powodzenia i niepowodzenia projektów. Takie działanie jest korzystne dla podmiotu rządzącego, ponieważ pozwala w razie niepowodzeń, przenieść winę na inną jednostkę, zrobić z niej „kozła ofiarnego”. W razie wielu niepowodzeń rządu nietrudne stanie się oskarżenie go o niekompetencję, a nawet jego rozwiązanie.

Tabela 1

Elementy gnozy politycznej w orędziu W. Putina do Zgromadzenia Federalnego z 2014 r.

Element gnozy	Liczba
Podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnętrzny)	5
Podział: „my” i „oni”	11
Anomia lub podwójna moralność	5
Wróg totalny	3
Błędna nieodłączność Eschatonu	3
Obskurantyzm	6
Zamknięty system myślenia	19
Gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych	12
Suma wszystkich elementów	64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Putin, 2014.

W orędziu W. Putina do Zgromadzenia Federalnego z 2014 roku pojawiły się 64 elementy gnozy politycznej. Najwięcej, aż 19 razy, została wykorzystana cecha gnozy, jaką jest zamknięty system myślenia. 12 razy W. Putin użył gnozy jako sposobu na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych, a 11 razy wykorzy-

stał podział: „my” i „oni”. Sześć razy zastosował obskurantyzm, a pięć razy podzielił świat na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnątrzny) i wzbudził poczucie anomii lub podwójnej moralności. Najmniej, po trzy razy użył kategorii wroga totalnego i odniósł się do błędnej nieodłączności Eschatonu.

Analiza orędzia z 2015 roku

W orędziu W. Putina z 2015 roku można dostrzec, jak Prezydent kreuje nowego wroga totalnego Rosji. Już nie są nim, jak w 2014 roku, państwa Zachodu, lecz jest nim terroryzm. Mówił: „Terroryzm jest dziś coraz większym zagrożeniem. Problem Afganistanu nie został rozwiązany”; „Bojownicy w Syrii stanowią szczególnie duże zagrożenie dla Rosji. Wielu z nich to obywatele Rosji i krajów WNP. Dostają pieniądze, broń i budują swoją siłę. Jeśli staną się wystarczająco silni, aby tam wygrać, powrócą do swoich krajów, by siać strach i nienawiść, wysadzać w powietrze, zabijać i torturować ludzi. Musimy walczyć i eliminować ich tam, z dala od domu” (Putin, 2015). W. Putin podkreśla, jak duże znaczenie dla Rosji ma walka z terroryzmem. Przypomina, że duża część syryjskich bojowników ma obywatelstwo rosyjskie, lub państw należących do WNP. Niepokoi go rosnąca siła terrorystów, która jego zdaniem może przyczynić się do ich późniejszego powrotu do państw ojczystych. Podkreślanie problemu, jakim jest terroryzm, ma duże znaczenie w kontekście ówczesnych wydarzeń politycznych.

24 listopada 2015 roku nad granicą turecko-syryjską rosyjski bombowiec Su-24 został zestrzelony przez tureckie F-16. Przedstawiciele obu państw przedstawiają dwie, odmienne wersje tego wydarzenia. Strona turecka zaznacza, że doszło do przekroczenia przez rosyjskie samoloty przestrzeni powietrznej Turcji. Tłumaczą też, że dwa samoloty zostały ostrzeżone dziesięć razy, jednak tylko jeden z nich się wycofał, a drugi zignorował ostrzeżenie i został zaatakowany. Walka z terroryzmem stała się motywem przewodnim całego orędzia. Prezydent wskazał na Rosję jako na kraj przewodni w walce państw z terroryzmem. Widoczna jest tutaj cecha gnozy – zamknięty system myślenia – i płynący z niej mesjanizm.

Prezydent FR powiedział: „Rosja od dawna przoduje w walce z terroryzmem. To walka o wolność, prawdę i sprawiedliwość, o życie ludzi i przyszłość całej cywilizacji” (Ibidem). Te słowa mają podkreślić rolę Rosji w zwalczaniu terroryzmu. Przedstawiają działania Rosji jako

mające charakter mesjanistyczny. To dzięki tej walce zostanie osiągnięta wolność, prawda i sprawiedliwość, które mają zbawienne znaczenie dla losów ludności całego świata.

W. Putin w analizowanym orędziu przestrzegł też swoich obywateli przed robieniem jakichkolwiek interesów z terrorystami: „Żadnych przestępczych interesów z terrorystami” (Ibidem). Zarzucił też Turcji wspieranie organizacji terrorystycznych. Obarczenie winą za rozwój terroryzmu podmiotów rządzących w Turcji jest celowym zabiegiem politycznym. W. Putin chce w ten sposób wzbudzić negatywne emocje społeczności rosyjskiej w stosunku do kraju, w którym 24 listopada 2015 roku zginęło dwóch rosyjskich żołnierzy. „Jeśli ktoś myśli, że może popełnić haniebną zbrodnię wojenną, zabić naszych ludzi i uciec od tego, cierpiąc jedynie z powodu zakazu importu pomidorów, lub kilku ograniczeń w budownictwie lub innych gałęziach przemysłu, to są urojenia. Przypomnimy im o tym, co zrobili więcej niż raz. Będą tego żałować. Wiemy, co robić” (Ibidem). Powyższe słowa można odczytać jako realną groźbę w stosunku do Turcji. W. Putin mówi o tym, że w obliczu wydarzeń z listopada 2015 roku, sankcje gospodarcze nie będą wystarczającą „nauczką” dla władz Turcji. W tym przypadku również można dostrzec wyraźny podział ludzi na dobrych, prawych i roztropnych – Rosjan i złych, wspierających terroryzm, niebojących się zabijać – Turków. Przedstawienie sytuacji w ten sposób sprawi, że wszelkie decyzje wrogiej polityki w odniesieniu do Turcji zostaną zaakceptowane przez społeczność i odczytane jako słuszna zemsta, lub działanie w imię wyższego dobra.

Tabela 2

**Elementy gnozy politycznej w orędziu W. Putina
do Zgromadzenia Federalnego z 2015 r.**

Element gnozy	Liczba
Podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnętrzny)	3
Podział: „my” i „oni”	7
Anomia lub podwójna moralność	12
Wróg totalny	1
Błędna nieodłączność Eschatonu	13
Obskurantyzm	7
Zamknięty system myślenia	12
Gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych	23
Suma wszystkich elementów	78

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Putin, 2015.

W orędziu do Zgromadzenia Federalnego z 2015 roku, W. Putin zastosował 78 elementów gnozy politycznej. Było to o 14 więcej niż w roku poprzednim. Najwięcej, aż 23 razy została wykorzystana gnoza jako sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych. Cecha ta obejmuje zrzucanie odpowiedzialności Prezydenta na inne podmioty i dlatego w całym orędziu jest jej najwięcej. 13 razy wynotowano cechę, jaką jest błędna nieodłączność Eschatonu, ze względu na mieszanie przez Prezydenta sfery politycznej i religijnej. 12 razy zostało wzbudzone poczucie anomi lub podwójnej moralności. Także 12 razy został zastosowany zamknięty system myślenia. Tak jak w poprzednim – 2014 roku, najmniej razy Prezydent użył kategorii wroga totalnego. W 2015 r. zrobił to tylko raz.

Analiza orędzia z 2016 roku

W badanym orędziu, tak jak w dwóch poprzednich jest bardzo dużo momentów, w których W. Putin winą za niewykonane projekty obarcza inne podmioty władzy w Rosji np. rząd. W badanym orędziu Prezydent jako na przyczynę spowolnienia gospodarczego kraju wskazał na wewnętrzne problemy, brak nowoczesnych technologii czy złą sytuację w rosyjskim „świecie biznesu”. Mówił „Pozwólcie mi powtórzyć, że główne przyczyny naszego spowolnienia gospodarczego można znaleźć przede wszystkim w naszych problemach wewnętrznych, a przede wszystkim w braku zasobów inwestycyjnych, nowoczesnej technologii, profesjonalnych zasobach ludzkich, niewystarczającej konkurencji i niedociągnięciach w naszym klimacie biznesowym” (Putin, 2016). Wydźwięk powyższych słów jest oczywisty. Do złego stanu gospodarczego Rosji doprowadziły problemy wewnętrzne kraju, z którymi Prezydent stara się usilnie walczyć. Wina nie leży po stronie rządzącego, lecz społeczności, która chcąc zmienić sytuację, powinna dążyć do rozwoju.

Duże poruszenie na arenie międzynarodowej wywołały poniższe słowa Prezydenta „Jestem przekonany, że możemy prowadzić rozmowy z krajami Unii Europejskiej, w których popyt na niezależność polityczną i gospodarczą rośnie” (Putin, 2016). Zostały one odczytane przez opinię publiczną jako zaproszenie do „nowej Jałty” (Radziwinowicz, 2016). Jest to nawiązanie do antyhitlerowskiego układu, który podzielił świat w 1945 roku, na strefy wpływów. Prezydent uznaje swoje państwo za potęgę, za mesjasza, który jest w stanie, może i powinien decydować o rozkładzie

sił na arenie międzynarodowej. Użycie cechy gnozy, jaką jest zamknięty system myślenia, jest celowe. Dla Rosji korzystne byłoby uzyskanie gwarancji dominacji nad Ukrainą i byłym terytorium Związku Radzieckiego i to do tego Prezydent nawiązywał.

Tabela 3

**Elementy gnozy politycznej w orędziu W. Putina
do Zgromadzenia Federalnego z 2016 r.**

Element gnozy	Liczba
Podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnętrzny)	2
Podział: „my” i „oni”	10
Anomia lub podwójna moralność	38
Wróg totalny	1
Błędna nieodłączność Eschatonu	10
Obskurantyzm	8
Zamknięty system myślenia	17
Gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych	21
Suma wszystkich elementów	107

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Putin, 2016.

W orędziu do Zgromadzenia Federalnego z 2016 roku, W. Putin zastosował aż 107 elementów gnozy politycznej. Było najwięcej ze wszystkich trzech analizowanych przemówień, o 29 elementów więcej niż w roku 2015. Najwięcej, aż 38 razy W. Putin wywołał poczucie anomi lub podwójnej moralności. W wielu miejscach Prezydent mówił o tym, jak bardzo niepewna jest sytuacja w Rosji. Chciał wzbudzić tym działaniem lęk i strach w adresatach swoich słów. 21 razy wynotowano cechę jaką jest gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych. 17 Prezydent zaprezentował tylko jedną właściwą prawdę używając cechy – zamknięty system myślenia. Po 10 razy zostały użyte cechy błędna nieodłączność Eschatonu i podział: „my” i „oni”. Tak jak w poprzednim orędziu kategoria wroga totalnego została użyta tylko raz.

**Wyniki analiz elementów gnozy politycznej w orędziach W. Putina
do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016**

Po analizie orędzi W. Putina do Zgromadzenia Federalnego w latach 2014–2016, można stwierdzić, że wszystkie trzy przemówienia zamiast

spodziewanej spójnej strategii gospodarczej, niosły ze sobą przesłanie polityczne. Przyjąć można hipotezę mówiącą, że prawdopodobnie wraz ze zmianą polityczną dokonującą się w Rosji, z upływem czasu, w orędziach prezydenckich zaczęło pojawiać się więcej różnorodnych elementów gnozy politycznej.

Tabela 4

Element gnozy	2014	2015	2016
	liczba	liczba	liczba
Podział świata na: dobry (wewnętrzny) i zły (zewnętrzny)	5	3	2
Podział: „my” i „oni”	11	7	10
Anomia lub podwójna moralność	5	12	38
Wróg totalny	3	1	1
Błędna nieodłączność Eschatonu	3	13	10
Obskurantyzm	6	7	8
Zamknięty system myślenia	19	12	17
Gnoza – sposób na usprawiedliwienie nieakceptowalnych społecznie decyzji politycznych	12	23	21
Suma wszystkich elementów	64	78	107

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Putin, 2016; Putin, 2015; Putin, 2014.

W. Putin użył w swoich orędziach do Zgromadzenia Federalnego kolejno: 64 elementów w 2014 roku, 78 elementów w 2015 roku i aż 107 elementów gnozy w 2016 roku. Suma wszystkich elementów gnozy politycznej użyta w 2016 roku jest prawie dwukrotnością wszystkich elementów użytych w 2014 roku. Na przestrzeni trzech lat znacznie wzrosła szczególnie jedna cecha gnozy: anomia lub podwójna moralność. W. Putin z roku na rok coraz częściej wzbudzał wśród adresatów orędzi poczucie lęku, zagrożenia i niepewności. W 2014 roku wywołał to uczucie 5 razy, a w 2016 roku aż 38 razy. Wzrost liczby elementów gnozy politycznej w orędziach W. Putina do Zgromadzenia Federalnego prawdopodobnie był związany ze zmianą polityczną, jaka dokonała się w Rosji na przestrzeni lat 2014–2016.

Wnioski

Przedstawiony w teźże pracy przegląd definicji gnozy politycznej, pokazuje jak szerokie jest to pojęcie i jak wiele prób jej zdefiniowania występuje w literaturze przedmiotu. Po analizie różnych ujęć wskazano

na nową definicję gnozy politycznej jako zbiór wierzeń, które określają sposób interpretacji sytuacji społecznej i politycznej. Określono też typ idealny gnozy politycznej i jej główne cechy istotnościowe. Różne cechy gnozy mogą występować w innych stopniach nasilenia, co zostało zaprezentowane w pracy.

Powyższe badanie może być obciążone błędem wynikającym z pomyłki rachunkowej, podczas zliczania wyszukanych elementów gnozy, a także możliwej błędnej klasyfikacji danego przypadku, do którejś z przyjętych cech gnozy politycznej. Sposób rozumienia gnozy politycznej zależy od okresu jej występowania i od ówczesnej sytuacji politycznej. Możliwe jest, że w pracy błędnie zostały zdefiniowane niektóre cechy gnozy lub że jakieś jej cechy zostały pominięte. Zaleca się przeprowadzenie triangulacji badaczy, czyli większa liczba osób przeprowadziłaby to samo badanie, biorąc pod uwagę identyczne cechy, co podniosłoby jakość badań i zmniejszyło wielkość błędu pomiarowego. Dla sprawdzenia trafności i rzetelności badania, korzystne byłoby gdyby inni, niezależni badacze, przeprowadzili to samo badanie, po zdefiniowaniu odrębnych cech gnozy politycznej. Dobrym sposobem na zweryfikowanie wyników powyższych analiz byłaby także modyfikacja narzędzia badawczego – typu idealnego gnozy politycznej.

Analiza orędzi W. Putina do Zgromadzenia Federalnego z lat 2014–2016, wykazała, że w badanym przedziale czasowym, nastąpił znaczny wzrost liczby elementów gnozy politycznej używanych przez prezydenta w przemówieniach, co umożliwia pozytywne zweryfikowanie części przyjętej w początkowym etapie pracy pierwszej hipotezy, mówiącej, że prawdopodobnie wraz ze zmianą polityczną dokonującą się w Rosji, z upływem czasu, w orędziach prezydenckich zaczęło pojawiać się więcej różnorodnych elementów gnozy politycznej. Liczba ta w 2014 roku wynosiła 64 elementy gnozy politycznej, a w 2016 roku wzrosła do 107 elementów. Gospodarka Rosji w latach 2014–2016 była na bardzo niskim poziomie. Wzrostu liczby elementów gnozy politycznej, nie można jednak wiązać tylko i wyłącznie ze złą sytuacją ekonomiczną państwa. Liczba ta i poziom gospodarczy kraju nie są wielkościami odwrotnie proporcjonalnymi. Świadczy o tym fakt, że znaczny spadek gospodarczy nastąpił w Rosji w 2014 i 2015 roku, jednak w 2016 roku odnotowano poprawę sytuacji. Mimo, iż w orędziu do Zgromadzenia Federalnego z 2015 roku, wraz z pogorszeniem sytuacji gospodarczej nastąpił wzrost liczby elementów gnozy, to z poprawą sytuacji gospo-

darczej z 2016 roku, nie nastąpił spadek liczby użytych elementów gnozy, lecz wręcz przeciwnie, jej znaczny wzrost. Był on prawdopodobnie związany ze zmianą polityczną, jaka dokonała się w Rosji na przestrzeni lat 2014–2016, co wskazuje, że można przyjąć drugą część pierwszej hipotezy.

Przyjęta została również druga hipoteza mówiąca, że najprawdopodobniej W. Putin zawarł w orędziach elementy gnozy, żeby odeprzeć od siebie zarzuty dotyczące krytykowanej przez oponentów sytuacji politycznej, gospodarczej i społecznej Rosji. Jak wynika z powyższych badań istnieją także inne powody, dla których Prezydent Rosji posługuje się elementami gnozy. Powodami używania elementów gnozy politycznej przez Prezydenta może być przede wszystkim chęć skupienia rosyjskiego społeczeństwa wokół władzy, chęć przekonania go co do słuszności prowadzonej polityki zagranicznej, a także wola wytłumaczenia obywatelom tak wysokiego stopnia ingerencji władz państwowych w życie ludności i gospodarkę. Sposób prowadzonej przez W. Putina polityki, tłumaczy jego główny cel, jakim jest ochrona interesów kraju.

Bibliografia

Źródła:

- Putin W., *Presidential Address to the Federal Assembly delivered on 1 December 2016*, 1.12.2016, kremlin.ru, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/53379>, 6.04.2019.
- Putin W., *Presidential Address to the Federal Assembly delivered on 3 December 2015*, 23.12.2015, kremlin.ru, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/50864>, 23.03.2019.
- Putin W., *Presidential Address to the Federal Assembly delivered on 4 December 2014*, 4.12.2014, kremlin.ru, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/47173>, 28.12.2018.

Opracowania:

- Bäcker R. (2002a), *XX-wieczny wariant platońskiego państwa. Gnoza polityczna jako determinanta działań totalitarnych struktur*, w: *Polityczna obecność filozofii*, red. M. Szulakiewicz, Wydawnictwo Rolewski, Toruń, s. 139–147.
- Bäcker R. (2002b), *Spoleczne struktury myślenia a terroryzm*, w: *Od blokad ulicznych do World Trade Center*, red. R. Bäcker, Wydawnictwo SECRETUM, Toruń, s. 30–40.

- Bäcker R. (2003), *Nie-tradycyjna typologia myśli politycznej*, w: *Zrozumieć politykę. Główne problemy teorii polityki i współczesnej myśli politycznej*, red. R. Bäcker, J. Marszałek-Kawa, J. Modrzyńska, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 107–112.
- Bäcker R. (2011), *Nietradycyjna teoria polityki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Besançon A. (1977), *Les Origines Intellectuelles du Leninisme*, Calmann-Lévy, Paris.
- Czarnecki M. J. (2007), *Człowiek wobec świata. Gnoza nowożytna Erica Voegelina a gnostycyzm antyczny – próba porównania*, „Dialogi Polityczne”, nr 8, s. 155–167.
- Manicheizm*, encyklopedia.pwn, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/manicheizm;3937227.html>, 18.11.2019.
- Nadskakuła-Kaczmarczyk O. (2017), „Zdraycy narodu” – *elementy gnozy politycznej w procesie demaskacji wroga wewnętrznego w Rosji*, w: *Europa swoich Europa obcych. Stereotypy, zderzenia kultur i dyskursy tożsamościowe*, red. M. Żakowska, A. Dąbrowska, J. Parnes, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 37–52.
- Radziwiłowicz W., *Orędzie Putina wypadło błado. „Jeśli rzecz nie jest o wojnie, on nie ma nic do powiedzenia”*, 1.12.2016, wyborcza.pl, <http://wyborcza.pl/7,75399,21057489,oredzie-putina-wypadlo-blado-jesli-rzecz-nie-idzie-o-wojnie.html>, 6.04.2019.
- Rak J. (2014), *How to measure political gnosis? Empirical evidence from Putin's Russia*, „Przegląd Politologiczny”, nr 4, s. 159–171.
- Rak J. (2017a), *Gnoza polityczna w Globalnej strategii na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, w: *Polityczno-społeczne i ekonomiczne zmiany w Europie w świetle Globalnej strategii na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, red. M. Tomaszuk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 29–42.
- Rak J. (2017b), *Justifying the Use of Violence: A Gnostic Deconstruction of a Political Universe*, w: *Deconstruction of Natural Order: The Legacy of the Russian Revolution*, red. J. Diec, Księgarnia Akademicka, Kraków, s. 97–119.
- Rodkiewicz W., *Straszenie zwrotem ku Azji – nowa koncepcja polityki zagranicznej Rosji*, 7.12.2016, osw.waw.pl, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-12-07/straszenie-zwrotem-ku-azji-nowa-koncepcja-polityki-zagranicznej-rosji>, 6.04.2019.
- Strona internetowa Prezydenta Federacji Rosyjskiej*, <http://kremlin.ru/>, 4.01.2019.
- Thorup M. (2015), *The Total Enemy: Six Chapters of a Violent Idea*, Wipf and Stock Publishers, Eugene.
- Voegelin E. (1952a), *The New Science of Politics: An Introduction*, The University of Chicago Press, Chicago (wyd. polskie: *Nowa nauka polityki*, przeł. P. Śpiewak, Fundacja Aletheia, Warszawa 1992).
- Voegelin E. (1952b), *Gnostische Politik*, „Merkur”, t. 6, nr 4.

Elements of Political Gnosis in the Addresses of Vladimir Putin to the Federal Assembly in 2014–2016

Summary

The article achieves two main goals, it researches what elements of political gnosis were included in the Addresses of V. Putin to the Federal Assembly in (2014–2016) and explains, why precisely these elements were used. In research was used method of source analysis, which let on qualitative analysis of three consecutive Addresses. As a result of the research, a new definition of political gnosis was proposed, and its ideal type and main materiality features were constructed. It was also shown how political thought distributed by V. Putin changed over the years (2014–2016).

Key words: political gnosis, political regime, Putin's annual Addresses, political situation

Informacja o autorze

Anna Maćkowiak [aniamackowiak12345@gmail.com] – studentka studiów magisterskich na kierunkach Bezpieczeństwo narodowe i Politologia na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu.